

Handleplan ved dødsfald samt ved alvorlig sygdom og lignende.

Indledning **side 2**

Handleplan ved dødsfald blandt eleverne **side 3**

1. Når meddelelsen kommer
2. Mindehøjtidelighed i fællesarealet
3. De første timer efter mindehøjtideligheden
4. Dage efter dødsfaldet
5. Tiden efter begravelsen

Appendiks 1 **side 6**

Stikord til indholdet af samtalerne efter mindehøjtideligheden

Appendiks 2 **side 8**

1. Når en elev mister nærtstående familiemedlemmer
2. Særlige forhold, der kræver yderligere indsats
3. Når en af skolens medarbejdere dør
4. Ved livstruende sygdom, alvorligt uheld eller lignende

Kildesamling **side 10**

Indledning

Efter forslag fra eleverne har bestyrelsen besluttet, at der for Dronninglund Gymnasium skal udarbejdes en handleplan, der beskriver, hvordan skolen skal agere i forbindelse med dødsfald blandt elever eller medarbejdere samt efter andre traumatiske oplevelser.

Der blev nedsat en arbejdsgruppe bestående af 3 elever og 2 lærere. Arbejdsgruppen startede med at indsamle materiale. Vi rekvirerede handleplaner fra andre institutioner, vi læste litteratur om emnet, og sidst men ikke mindst inddrog vi Amtets psykologer (Ulla Tefre og Inge Balslev) i forarbejdet. Gymnasiet har ved flere tilfælde været ramt af dødsfald, og erfaringerne fra efterbehandlingen af disse har naturligvis også spillet en stor rolle – ikke mindst fordi disse erfaringer helt afgjort har været positive. Der har altså været en konkret handlemåde at tage udgangspunkt i – om end den har været uskreven.

Formålet med handleplanen er dels at beskrive, hvordan vi i tilfælde af dødsfald blandt eleverne formidler hurtig og korrekt information, dels at komme med forslag til, hvordan vi som skole kan medvirke ved den indledende sorgbehandling. I et kortere tillæg tilrettes handleplanen en række andre situationer såsom dødsfald i elevens familie, lige som skolens handleplan i tilfælde af dødsfald blandt medarbejderne skitseres.

En handleplan er et forsøg på at opstille et sæt regler for god praksis. En handleplan kan aldrig erstatte sund fornuft og ægte medmenneskelighed; men den kan være med til at give en sikker ramme for den indledende sorgbehandling. En ramme, som skolen vil bestræbe sig på at leve op til – ud fra en tro på, at den måde, vi som skole optræder på i de kritiske øjeblikke og perioder i elevernes liv, vil være af afgørende betydning for eleverne mange år efter, de har forladt skolen.

Vi har i vores forarbejde haft stor nytte af at læse ovennævnte handleplaner fra andre institutioner. Vi opdagede hurtigt, at der er stor forskel på detaljeringsgraden. Visse planer opererede på et decideret overordnet plan, mens andre udpenslede alt. Vores forslag ligger et sted midt imellem, idet vi har valgt at lade os inspirere af et forslag, vi har mødt fra Hjørring Gymnasium. Vores intention har altså været at udarbejde en plan, der giver alle på skolen et sikkert grundlag for sorgbehandlingen, samtidig med at der skal være plads til, at elever og medarbejdere udfylder rammerne i den konkrete situation.

Handleplan ved dødsfald blandt eleverne

1. Når meddelelsen kommer

Når meddelelsen kommer orienteres rektor, som herefter iværksætter følgende :

- udnævner klassens studievejleder samt en af klassens fællesfaglærere til nøglepersoner
- kontakter klassens lærere enkeltvis. Lærerne opfordres til at medvirke til at udarbejde et billede af eleven til støtte for rektors mindeord
- sørger for at etablere telefonkæde til alle skolens lærere samt øvrige ansatte
- kontakter gymnasiets psykolog
- fastsætter tidspunktet for meddelelse om dødsfaldet til hele skolen
- kontakter musiklærer om musik, salme og lignende
- kontakter pedel (flag, klargøring af mindehøjtidelighed .....
- udarbejder et brev til forældrene i den berørte klasse.

Nøglepersonerne gør følgende :

- orienterer sammen med rektor klassens elever og bliver hos dem
- reserverer et passende lokale til klassen og andre berørte
- sørger eventuelt for mad og drikke
- sørger løbende for at orientere alle kolleger.

Før mindehøjtideligheden hejses flaget på halv. I samråd med nøglepersoner og andre medarbejdere beslutter rektor, hvad der skal ske, når skolen samles. Det drøftes også, hvilke foranstaltninger, der skal træffes i klasserne samt hvilke skemaændringer, der er nødvendige.

Det kan være hensigtsmæssigt at afvige fra det normale skema for at skabe de bedste betingelser for krisebearbejdning for de mest berørte af den afdødes kammerater. Det drejer sig ikke kun om eleverne i den afdøde elevs stamklasse. Der er formentlig andre elever på skolen, der kender afdøde endnu bedre. Det vigtigste er, at skolen sikrer, at alle elever, der har et personligt behov for at deltage i et krisebehandlingsforløb, får mulighed for det.

Hvis det er praktisk muligt, vil det være hensigtsmæssigt, at gymnasiets psykolog er til stede i forbindelse med mindehøjtideligheden.

2. Mindehøjtidelighed i fællesarealet

Så tidligt som muligt under hensyntagen til ovennævnte forberedelser indkaldes elever og lærere til mindehøjtidelighed i fællesarealet. Rektor giver meddelelse om dødsfaldet, og meddelelsen ledsages af mindeord. Der synges en fælles salme, og herefter åbnes der for muligheden for, at andre kan udtale mindeord eller måske udtrykke sig musikalsk. Rektor leder eventuelt en bøn, og der afsluttes med, at alle mindes den afdøde.

Efter en passende pause gør rektor kort rede for vigtigheden af, at man bliver sammen og støtter hinanden, hvorefter alle bliver bedt om at gå tilbage til klasserne. Eventuelle skema- eller lokaleændringer bekendtgøres, og der orienteres om, at elever, der stod den afdøde nær, kan slutte sig til den afdødes klasse.

3. De første timer efter mindehøjtideligheden

I den afdødes klasse :

De to nøglepersoner samt gerne andre af klassens lærere samles straks efter mindehøjtideligheden med den afdødes klasse og eventuelle andre berørte elever. Reaktionen blandt eleverne vil være meget forskellige, og det er vigtigt at gøre sig klart, at der ikke er nogen facitliste for korrekt håndtering af situationen. Det er imidlertid under alle omstændigheder en god ide at få eleverne til at lukke op og tale om dødsfaldet, og her kan man bruge stikordskataloget fra Appendiks 1.

At tage fat på de praktiske ting kan også være forløsende. Følgende ting bør igangsættes :

- samle penge ind til buket til pårørende, skrive kort og kontakte blomsterhandler
- tale om, hvem der i klassen tager kontakt med de pårørende samt aftale hvornår og hvordan, det skal ske
- tale om klassens deltagelse i begravelsen.

Det skal afklares med klassen, hvordan eleverne ønsker at tilbringe resten af dagen. Det kan være en god ide at mødes privat på et senere tidspunkt – enten hele klassen samlet eller måske i mindre grupper. Hvis der laves sådanne aftaler, skal det sikres, at alle, der vil deltage i sammenkomsten, også rent praktisk får mulighed for det. Husk at orientere kollegerne om klassens beslutning.

Brev fra rektor sendes med hjem.

Der laves en aftale om, at klassen møder til timer næste dag.

I de øvrige klasser :

Når man kommer ud i klasserne igen, sørger læreren for, at der gives tid til at tale om det, der er sket, inden man går videre med det planlagte program. Se herom i Appendiks 1. Situationen er vanskeliggjort af, at der i klassen vil sidde elever, der overhovedet ikke kender den afdøde, samtidig med at andre elever måske har gået i folkeskole eller boet på vej med vedkommende. Læreren skal derfor være opmærksom på, om der i klassen er enkelte elever, der ser ud til at have behov for særlig støtte. Der kan som tidligere nævnt også være tale om, at elever skal følges op til den afdødes klasse.

Det er imidlertid også vigtigt at understrege, at det kan være udmærket på et tidspunkt at gå i gang med en tillempet form for undervisning. Tankerne behøver ikke uafbrudt at dreje sig om dødsfaldet, og det, at man beskæftiger sig med noget andet en overgang, kan ikke opfattes som et svigt over for den afdødes minde.

4. Dagene efter dødsfaldet

Kontakten mellem den afdødes hjem og skolen varetages af rektor. Det kan være en god ide at aflægge et besøg i hjemmet. Det er også rektors ansvar at få afklaret, hvordan hjemmet ønsker, at skolen skal deltage i begravelsen.

Lærerne er opmærksomme på, at der kan være behov for fortsatte krisesamtaler i klasserne. De orienterer studievejleder og rektor og stiller gerne forslag til, hvad skolen kan gøre i forhold til enkelte klasser eller elever. Samtidig er det vigtigt, at rektor og de to nøglepersoner orienterer den anden vej i systemet, således at lærergruppen og skolens øvrige personale ved, hvad der foregår.

I denne periode vil det også være oplagt at trække på gymnasiets psykolog. Der kan være behov for, at psykologen deltager sammen med en gruppe elever og lærere, og psykologen kan i en vis udstrækning tilbyde individuelle samtaler. Endvidere kan psykologen fungere som vejleder for rektor og nøglepersoner.

Medmindre der er tale om en begravelse i stilhed, skal de elever og medarbejdere, der ønsker at deltage i begravelsen, have mulighed for det. Der foretages de nødvendige skemaændringer, og hvis det viser sig hensigtsmæssigt, kan skolen arrangere fælles transport. Der flages fra skolens flagstang efter de for begravelsesdage gældende regler. Skolen sender en officiel båretuket.

5. Tiden efter begravelsen

Nøglepersonerne lægger i samarbejde med gymnasiets psykolog en langsigtet plan for sorgarbejdet i klassen og orienterer rektor og klassens lærere herom.

Det er rektors ansvar, at skolens håndtering af dødsfaldet efterbehandles. Denne efterbehandling kan eventuelt resultere i, at handlingsplanen må revideres.

Appendiks 1 Stikord til indholdet af samtalerne efter mindehøjtideligheden

Indledningsvis skal nævnes, at dette afsnit primært er rettet mod situationen i den afdøde elevs klasse; men i modereret form kan hovedtrækkene anvendes mere generelt. I den afdøde elevs klasse vil begge nøglepersoner forhåbentlig være til stede eventuelt sammen med andre af klassens lærere. Disse to nøglepersoner kan med fordel støtte hinanden og på skift være den samlende person. Når der i det følgende anvendes betegnelsen "læreren", skal det således opfattes som værende en af de to nøglepersoner.

Læreren indleder med at forklare, hvad tanken er med samtalen :

- et dødsfald medfører mange indtryk og reaktioner, som det er vigtigt at snakke om
- at høre andres reaktioner hjælper én til at fatte, hvad der er sket
- når nogen dør, fyldes vi med følelser og tanker, som gør os kede af det eller bange
- ved at tale om det, der er sket, forstår vi bedre andres følelser og kan støtte hinanden.

Læreren forbereder eleverne på, at det kan gøre ondt at tale om det, der er sket. På længere sigt vil det imidlertid hjælpe sorgbearbejdningen, hvis man starter allerede nu.

Præcisér, at følgende regler gælder for samtalen :

- ingen fortæller nogen uden for klassen, hvad de hørte andre sige
- ingen må bagefter blive kritiseret for, hvad de har sagt, eller for hvordan de har reageret
- det er helt i orden, at nogen græder eller giver udtryk for vrede over det, der er sket
- hver enkelt skal kun tale for sig selv, og det er helt i orden kun at lytte.

Stil gerne nogle indledende spørgsmål, som alle i princippet kan svare på :

- Hvor var du, da du hørte om dødsfaldet ?
- Hvornår fik du det at vide ?
- Hvordan fik du det at vide ?
- Hvad fik du at vide ?
- Hvordan reagerede du ?

Dette bidrager til at stykke den enkeltes oplevelse sammen, og det skaber en fælles platform for forståelsen af, hvad der er sket. Påtrængende minder, især sanseindtryk, kan være svære at bearbejde. Blandt andet derfor er behovet stort for korrekt og fyldestgørende information.

Det kan være værdifuldt at tage en runde, hvor hver enkelt elev uden pres får lejlighed til at fortælle "sin egen historie". F. eks. kan det at fortælle om stærke sanseindtryk være med til at tage brodden af disse indtryk. Det er godt, hvis man kan lægge op til elevindlæg, der begynder med :

- Det første jeg tænkte på, da jeg hørte det, var ...
- Det værste ved det, der er sket, er ...
- Jeg er mest ked af det, når jeg tænker på ...

Eleverne kan også fortælle om, hvordan de reagerede på meddelelsen om dødsfaldet, eller de kan forsøge at konkretisere, hvad det er, der gør dem bange, vrede og kede af det. Det virker fremmede på en sådan runde, hvis læreren i eventuelle spørgsmål benytter tilsvarende konkrete formuleringer, hvorimod det virker hæmmende, hvis man spørger bredt/abstrakt i stil med : Hvad følte du, da ... eller lignende.

Når man er kommet igennem runden med tanker og reaktioner, er det en god ide, hvis læreren understreger de fælles træk, der er i elevernes historier, men samtidig påpeger, at det er helt normalt, at mennesker oplever og reagerer forskelligt. Læreren må også gerne forberede eleverne på, at de kan reagere anderledes i senere faser, og at det er vigtigt at få sat ord på sin angst eller vrede, eller på de problemer man har med sit forhold til den døde (selvbebrejdelser over det man gjorde eller netop ikke fik gjort).

Det er godt at give eleverne råd om, hvordan de kan bearbejde deres egen sorg, f.eks. ved at

- tale med forældre, søskende og kammerater om det, der er sket og om den, der er død
- deltage i begravelsen og senere besøge gravstedet
- besøge den dødes familie på et senere tidspunkt og tale om den døde, se billeder og lignende
- skrive dagbog, breve, digte osv
- læse om sorgforløb og sorgbearbejdning
- afklare, hvordan de skal omgås søskende, familie og kæreste til den døde.

Inden samtalen i klassen slutter, bør læreren foretage en opsummering af, hvad der nu er nået og lægge op til en planlægning af, hvad der skal ske fremover. Man kan f.eks. drøfte klassens rolle ved begravelsen (blomster, påklædning, transport), man kan tage stilling til, om man skal lave en fælles hilsen til den dødes familie, eller om nogen skal tage på besøg på klassens vegne. Det vil være godt, hvis læreren åbner for flere samtaler på et senere tidspunkt. Erfaringen viser, at der kan være behov for at bearbejde et dødsfald i en klasse flere måneder senere. Det vil også være en god ide at efterlyse spørgsmål, kommentarer og reaktioner på selve samtalen, inden man slutter.

Det vil herefter uden tvivl være lettere at fortsætte skoledagen eller tage hjem, fordi eleverne har haft lejlighed til at få talt ud om begivenheden, mens det følelsesmæssige pres er allerstørst, og fordi de har fået mulighed for at få deres egen sorgreaktion sat ind i en sammenhæng og ikke blot står helt alene med det hele.

Som afslutning på denne første samtale vil det være af stor værdi, hvis læreren vil pointere, at alle elever i klassen i den kommende tid vil få et stort ansvar for den videre sorgbearbejdning. I denne fase må andre småkonflikter i klassen vige, og klassen må vise, at den kan fungere som en helhed med respekt for hinandens forskellighed, men også med omsorg for, at hver enkelt elev bliver inddraget i det samlede forløb.

Appendiks 2   Andre situationer, der kræver særlig opmærksomhed

1. Når en elev mister nærtstående familiemedlemmer

Når det kommer til skolens kendskab, at en elev har mistet sin far eller mor, en søster eller en bror, aftaler rektor med eleven og elevens familie, hvorledes kammeraterne i klassen skal orienteres om dødsfaldet. Den lærer, der tilfældigvis underviser klassen, orienteres så vidt muligt i forvejen, og det samme gælder klassens studievejleder. Der kan blandt kammeraterne i klassen fremkomme ganske stærke reaktioner, især hvis dødsfaldet kommer uventet. Det er derfor vigtigt, at læreren giver rum for de allerførste reaktioner, også selv om graden af berørthed blandt eleverne vil være meget mere spredt, end hvis det var en kammerat i klassen, der var død.

I Appendiks 1 kan der hentes ideer til samtaleemner. Udover disse er det også en god ide, at klassen snakker om, hvordan man kan vise sin deltagelse og støtte over for den sørgende elev.

Rektor og studievejleder sørger for at orientere elevens øvrige lærere, og gymnasiets psykolog kontaktes. Studievejlederen og en af elevens lærere fungerer i det videre forløb som tovholdere.

Dansklæreren skal være opmærksom på, at det måske kan hjælpe eleven at skrive en stil om den døde (eller "til" den døde). Hvis dødsfaldet skyldtes sygdom, kan det måske hjælpe den sørgende, at han/hun på et tidspunkt får mulighed for at fortælle kammeraterne om sygdommen og om behandlingen. Tilsvarende overvejelser kan gøres i forbindelse med ulykkestilfælde. Endelig kan et dødsfald åbne for "eksistentielle" diskussioner i fag som religion, psykologi, filosofi og dansk.

Det er ikke kun dødsfald blandt forældre eller søskende, der kan udløse behov for sorgbearbejdning. Dødsfald blandt bedsteforældre eller blandt kammerater uden for skolen kan være næsten lige så traumatiske. Hvis lærere eller kammerater fra anden side erfarer, at der er krise/sorg i elevens hjem, opfordres alle kraftigt til at lade denne viden gå videre til studievejlederen. Det nødvendige beredskab og den nødvendige hjælp vil så blive iværksat.

2. Særlige forhold, der kræver yderligere indsats

Et kapitel helt for sig selv, hvor det kan være nødvendigt at iværksætte særlige krisehjælpsforanstaltninger, er selvmordsforsøg, dødsfald, der skyldes selvmord eller en forbrydelse, eller tilfælde, hvor flere elever omkommer samtidigt i trafikken. I sådanne tilfælde må skolens indsats naturligvis forstærkes. I den forbindelse er det afgørende at få skabt et tillidsfuldt samarbejde mellem skolen, de berørte familier og myndighederne (politi, Falck, sygehus, kirke mm). Rektor har som altid det overordnede ansvar; men det vil være oplagt at inddrage psykolog og studievejledere i det videre forløb.

3. Når en af skolens medarbejdere dør

I tilfælde af dødsfald blandt skolens medarbejdere vil skolens ydre handlingsmønster i princippet være helt det samme, som når det drejer sig om dødsfald blandt eleverne.

Der er alligevel en afgørende forskel i forhold til dødsfald blandt elever, og den består i, at medarbejderne pludselig overtager rollen som de tilbageværende kammerater i "klassen". Der vil derfor utvivlsomt blandt medarbejderne være et stort behov for at samles, og der kan således opstå den situation efter mindehøjtideligheden, at kollegerne til den afdøde ikke vil kunne gennemføre de efterfølgende timer. I sådanne tilfælde er det vigtigt, at skolen alligevel forbliver åben for eleverne. Rektor skal opfordre eleverne til at samles i klasserne, hvor de umiddelbare reaktioner vendes, og hvor der træffes aftaler for resten af dagen.

Det vil føles naturligt, at lærerne efterfølgende ved først givne lejlighed taler med eleverne om det, der er sket, om den, der er død og eventuelt om hvordan eleverne skal agere i forbindelse med begravelsen.

4. Ved livstruende sygdom, alvorligt uheld eller lignende

Når en af skolens elever rammes af en livstruende sygdom eller kommer ud for et alvorligt uheld, udnævner rektor klassens studievejleder og en fællesfagslærer til nøglepersoner. Disse personer har til opgave at følge eleven og dennes familie. Samtidig skal de informere klassens elever og lærere efter familiens ønsker. Hvis der er mulighed for det, drøfter rektor sammen med familien, hvordan eleven kan hjælpes under sygdomsperioden.

Kildesamling

Dyregrov, Atle

Sorg og omsorg i skolen
Kbh.: Hans Reitzel, 1996

Fyhr, Gurli

Sorgens rum : hjælp og støtte i sorgprocessen
Kbh.: Gyldendal Uddannelse, 2000